

door prof. dr. A. H. J. Kolnaar

Prof. dr. A. H. J. Kolnaar (39) is sinds 1971 hoogleraar in de Algemene Leer en Geschiedenis van de Economie aan de Katholieke Hogeschool Tilburg. Hij is lid van de Commissie Economische Mededinging van het ministerie van Economische Zaken en Kroonlid van de SER.

Economische Orde en Economische Politiek of het ontheemde CDA

Over wat de meest wenselijke economische orde is bestaan duidelijk meningsverschillen. Het grote strijdpunt is of een méér en meer planmatig ingrijpende overheid de voorkeur verdient dan wel of de overheid beter terug kan treden om ruimte te geven voor beslissingen op decentrale lagere niveaus en, wat de coördinatie tussen die beslissingen betreft, voor het marktmechanisme.

Achter dit strijdpunt gaan sterk verschillende mens- en maatschappijbeelden schuil. De aanhangers van de plannende overheid leggen in principe de nadruk bij de collectiviteit, de anderen stellen het individu en de individuele verantwoordelijkheid (inclusief de geboden mogelijkheid daartoe) voorop.

Rond hetzelfde strijdpunt groeperen zich ook zeer afwijkende visies op de diagnostische, prognostische en bemeesterende kwaliteit van de sociale wetenschappen en de economie. Planners hebben uit de aard van de zaak een rotsvast vertrouwen in de mogelijkheden om met behulp van de wetenschap de werkelijkheid onder de knie te krijgen en naar de hand te zetten. Hun tegenhangers koesteren juist wat dit betreft de grootste twijfels, achten de werkelijkheid te

ingewikkeld en de economische wetenschap te beperkt om op een dergelijk kompas te varen.

Genoegzaam bekend is dat de aanhang van de plangedachte hoofdzakelijk in het linkse kamp moet worden gezocht. De discussienota van de commissie-De Galan maakte dat opnieuw duidelijk, de opstelling van de PvdA tijdens de jongste verkiezingen met betrekking tot onder andere de overheidsgreep op de bedrijfsinvesteringen onderstreepte het nog eens. Grote tegenhanger in dit opzicht is de VVD. Waar D'66 moet worden gesitueerd weten ze (waarschijnlijk uit pragmatische overwegingen) niet duidelijk te maken.

In het rapport 'Gespreide Verantwoordelijkheid' koos het CDA in feite voor de zoveel mogelijk terugtrekkende over-

heid. Het subsidiariteitsbeginsel in ere herstellend diende de overheid slechts taken op zich te nemen die lagere organen niet naar behoren zouden kunnen vervullen.

Er is door anderen reeds gewezen op de inconsequente uitwerking van dit CDA-uitgangspunt op het terrein van de sociale verzekeringen. Evenzeer is al om opheldering gevraagd aangaande de rol van de markt in deze CDA-visie.¹ Het rapport zette wel enkele kritische, maar niet erg terzake doende kanttekeningen bij een ongebreidelde marktwerking (kenmerkend refererend aan 19e eeuwse toestanden) maar bleef overigens rond deze kardinale kwestie in het vage. Wat vervolgens na het rapport en het stellen van die vragen opviel was de grote stilte. Toch is juist op dit moment het vraagstuk van de economische orde van doorslaggevend belang. We leven immers in moeilijke tijden waarin veel van de economische politiek wordt gevraagd. Als er nu nog enige logica zit in de politiek zal het door een partij concreet voorgestelde en eventueel ten uitvoer gelegde beleid toch een afstraling zijn van de meer abstracte leidende principes daarachter, en daarmee van de meest wenselijk geachte economische orde. De waarneembare intensivering van het beleid moet dus op de een of andere wijze ook resulteren in het méér realiseren van de ideeën waardoor dat beleid gedragen wordt. Meer ingrijpen en beheersen impliceert een bepaalde ordeningsoptiek verder uitbouwen.

Hoewel belangrijk, is dit beslist niet de enige reden waarom het vraagstuk van de economische orde weer zo actueel moet worden geacht. De huidige economische crisis kan met recht ook een crisis van het feitelijke (niet te verwarren met het ideaaltypische) economische stelsel worden genoemd. Als dat zo is,

hoort aan dat stelsel alle aandacht te worden geschonken. De politieke partij die niet de vinger op de zere plekken ervan durft te leggen is geen knip voor de neus meer waard. Zo'n partij zou zich integendeel buiten de realiteit van de échte problematiek stellen.

In de volgende bladzijden wordt de wijze waarop het CDA recentelijk met de problematiek van de economische orde omspringt nader beschouwd en onder de maat bevonden. Zeker waar het gaat om een partij die aan diepere inspiratiebronnen aangaande mens en maatschappij zijn bestaansrecht wil ontlenen, is zoiets onverteerbaar.

De economische crisis: een crisis van het stelsel?

Al jarenlang wordt ons land geteisterd door een toenemende werkloosheid. De prognoses zijn – al dan niet terecht – bovendien somber. Wie dit ziet kan maar één ding concluderen: de arbeidsmarkt werkt niet meer. Er komen kennelijk geen lonen en beloningsvoetverhoudingen tot stand die in volledige, laat staan volwaardige, werkgelegenheid resulteren. De feitelijk gerealiseerde waarden wijken, en wijken hardnekkig af van de evenwichtige.

De eerste vraag na het verkondigen van een dergelijke stelling is, of er eigenlijk wel zulke gezien de werkgelegenheid evenwichtige lonen bestaan. Het antwoord is ja, zolang maar sprake is van een voor loonkosten gevoelig productieapparaat en van een voor prijzen gevoelige afnemer. Dat wil zeggen zolang de bomen nog niet tot in de hemel zijn gegroeid maar er nog schaarste is. Naar mijn mening is aan deze voorwaarden voldaan.

In een dergelijke wereld veroorzaken te hoge lonen structurele werkloosheid via

¹ Bijv. prof. dr. D. B. J. Schouten: Naar een nieuwe economische orde. AR-Staatkunde 78/11.

een tekort aan arbeidsplaatsen. De werkelijkheid bevestigt deze theorie. Een eventuele onderbezetting/werkloosheid van conjuncturele aard wil hiermee overigens niet ontkend zijn maar kan, zeker in onze kleine open economie, niet lang bestaan. Onderbezetting/werkloosheid zal zolang er nog ruimte is (de kosten niet te hoog zijn) via prijsaanpassingen kunnen verdwijnen of als die ruimte er niet meer is (de kosten wel te hoog zijn) verkeren in gedeeltelijke of gehele liquidatie, in structurele werkloosheid dus.

Werkgelegenheidsherstel kan optreden indien de lonen tijdig worden teruggeschoefd. Bij een goed werkende arbeidsmarkt gebeurt dat automatisch, en in die sector of in dat bedrijf waar zulks nodig is. Passen de loonkosten zich niet aan dan zal de werkgelegenheid steeds verder afbrokkelen. In die situatie verdwijnt ook de band tussen de prijs voor de arbeid en de geruilde prestatie. De lonen worden er los van de economische mogelijkheden vastgesteld.

Met het laatste is het hoofdkenmerk van het in ons land (en ook in sommige andere) thans vigerende economische stelsel voor wat de arbeidsmarkt betreft weergegeven. De lonen worden er bepaald op basis van centrale onderhandelingen met ongenueanceerde grootheden als de consumptiegoederenprijsindex, de macro-economische produktiviteitsontwikkeling en de stijging van de collectieve lastendruk als uitgangspunt. De resulterende, in de praktijk nauwelijks gedifferentieerde loonkostenstijgingen zijn niet op de macro-economische mogelijkheden laat staan op de mogelijkheden van de zo zeer verschillende afzonderlijke bedrijven afgestemd. Voor de vloer in de lonen, het minimumloon, geldt dit à fortiori. Het gelag van het resulterende overvragen en afwentelen werd betaald door de winsten, de aardgasbaten als bijzondere vorm van winsten en de hoge-

re inkomens. Onze export werd uit de markt geprijsd. Nu al deze kippen met gouden eieren van de leg zijn is dus inmiddels ook het investeringsklimaat en het ondernemingsklimaat bedorven.

Daar verandert een investeringspolitiek (gericht of niet) geen moedertjelif aan. Tussen 1965 en 1978 stegen onze loonkosten totaal 18 procent meer dan die van onze concurrenten.

Afgezien van energie- en olie-perikelen is de huidige crisis wel degelijk een crisis van het stelsel, te weten het stelsel van de niet prestatie- en schaarstegevoelige maar verstarde en gemonopoliseerde arbeidsmarkt. (Overigens: de olieproblemen zijn voor een deel van hetzelfde laken een pak op andere markten.)

Gegeven de centrale loonvorming en, daarmee samenhangend, de scheiding van ruil en prijs, is er ook geen plaats voor het nemen van een individuele economische verantwoordelijkheid. Zo kunnen werknemers hun door hoge kosten noodlijdende bedrijven niet helpen door wat van hun lonen in te leveren want dan komen zij in conflict met de vakcentrales en de CAO. Het bedoelde stelsel is lijnrecht in strijd met de in de 'Gespreide Verantwoordelijkheid' neergelegde principes. Waarom het CDA ten opzichte van dit stelsel zo'n toegeeflijke en lankmoedige houding aanneemt is dan een volstrekt onduidelijke zaak.

De weg uit de crisis: keuze voor een stelsel?

Een van de ontstaansgronden van het huidige systeem is de geneigdheid van veel mensen risico's te mijden. In ruil voor de belofte van inkomenszekerheid en werk hebben zij hun bevoegdheden op het vlak van bijvoorbeeld lonen en premies gedelegeerd aan vertegenwoordigende, steeds hogere instanties. De laatste jaren is in de praktijk die bevoegdheid zelfs terechtgekomen bij de allerhoogste instantie, de overheid. Zoals de

feiten laten zien heeft dit systeem met zijn voor de werkgelegenheid zorgende overheid volledig gefaald. Desondanks krijgt het de kans zichzelf verder naar de uiterste consequentie van de centraal geleide loonpolitiek te voeren. Volgens velen moet de centraal geleide loonpolitiek zelfs maar blijven. Zeker nu loonmatiging gewenst is, kunnen werknemers- en werkgeverspartijen via vrije onderhandelingen toch niet tot het gewenste resultaat komen. De onderbouwing van deze stelling met behulp van het prisoners dilemma door H. van den Doel is overbekend.

Vanzelfsprekend sputteren de werkgevers- en werknemerspartijen tegen, hamerend op hun recht van vrije onderhandelingen. Naar mijn mening is dit argument in het kader van wat de laatste decennia gegroeid is, nauwelijks serieus meer te nemen. De vrije onderhandelingen gingen immers niet over het echte probleem van prestatie en loon - dat kan ook niet op de gebruikelijke hoge delegatieniveaus - maar over hoeveel de overheid nú weer bereid was uit de aardgasbaten bij te passen bij de premies en de (minimum) lonen.

De bedoelde onderhandelingen zijn niet meer gegrondvest op het principe van de individuele vrijheid in het kader van de markteconomie, liggen niet meer in de sfeer van de economische organische democratie, maar zijn de facto steeds meer komen te liggen op het gebied van de politieke democratie van de delegatie en de meerderheden en minderheden, van het recht van de sterkste en van de pogingen tot risico-afwenteling.

Nu hebben velen, met name van links, aan de economische democratie van de markt ook nauwelijks een boodschap. Zij wensen zich te concentreren op de politieke democratie. Alles moet dan gepolitiseerd worden. De beschreven ontwikkelingen in het economisch stelsel achten zij dus principieel juist. Erg veel,

ook de economische keuzeproblematiek, is in hun visie en naar zij hopen met behulp van stemmen op te lossen. Wie zich afvraagt wat voor duidelijkheid bijvoorbeeld de jongste verkiezingen dan wel weer geschapen hebben, begrijpt werkelijk niet hoe.

De VVD en volgens 'Gespreide Verantwoordelijkheid' ook het CDA zitten niet op deze lijn. Toch zijn deze partijen - mirabile dictu - de facto de kampioenen van de geleide loonpolitiek. De economische en politieke omstandigheden worden er bij gesleept om deze merkwaardige tegenspraak te rechtvaardigen. Het kón gewoon niet anders, heet het. Het kon wél anders. Objectief gezien hadden partijen per bedrijfstak, per onderneming desnoods, kunnen bespreken, welke lasten de bedrijven werkelijk konden dragen. Benedenwaartse loonaanpassingen, loonpauzes etc. in bedreigde ondernemingen zouden dan redelijkerwijs tot de mogelijkheden hebben behoord. Iedereen zou wat meer eigen verantwoordelijkheid hebben kunnen dragen. Dat het niet zo gebeurde was omdat men zich neerlegde bij het feitelijk bestaande, hoewel vastgelopen systeem. Men durfde de politieke consequenties van de eigen maatschappijvisie niet te trekken! Tot een economische politiek overgaan die niet strookt met de eigen visie op de economische orde van een partij, kan soms nodig zijn. Dit is het geval als de feitelijke orde en de nagestreefde ver uit elkaar liggen. Onder zulke omstandigheden kán naar een economische politiek worden gegrepen die op de keper beschouwd hoort tot het domein van heel andere maatschappijvisies. Maar wil een aldus handelende partij niet onecht worden, gefrusteerd raken, dan zal zo'n greep wel moeten leiden tot extra inspanningen om toch de eigen maatschappijvisie op wat langere termijn bevestigd te zien. Helaas valt hiervan zo goed als niets waar te nemen.

De loonmaatregel is niet het enige voorbeeld van een economische politiek, thuishorend in een andere maatschappijvisie. De wetgeving op het vlak van de hoge inkomens en de niet-cao-inkomens is er ook een. Het alternatief van de spreiding van de machtsposities, van het mededingingsbeleid en het opheffen van kunstmatige schaarsteposities, kwam immers niet tot zijn recht. Een ander voorbeeld is de nivelleringspolitiek, doorgezet ondanks jarenlange waarschuwingen van economen voor de onwelkome gevolgen ervan voor de arbeidsmarktwerking en de besparingen en ondanks de verwaarloosbare kwantitatieve betekenis ervan voor de niveaus van de lagere inkomens. Nog een voorbeeld is het prijsbeleid, gefundeerd op kosten-criteria en niet op vraag-aanbodposities op de desbetreffende afzetmarkten. Het huurbeleid, het woningbeleid mogen in dit kader evenzeer worden genoemd als heel de wirwar van subsidies. De nieuwe inzet wordt, na het integrale inkomensbeleid, het gerichte investeringsbeleid. De theorie van het bedoelde investeringsbeleid berust op een tautologie. Als de overheid er in slaagt de fijnste investeringen te doen zouden wij de fijnste investeringen krijgen. Zo'n tautologie zegt niets. Het woord overheid erin kan vrijelijk ingewisseld worden tegen markt, bedrijf, mijn schoonmoeder en ga maar door. Waar in het kader van 'Gespreide Verantwoordelijkheid' de investeringsbeslissing – natuurlijk binnen door de overheid in verband met veiligheid en gezondheid in ruime zin te stellen randvoorwaarden – moet liggen is duidelijk, maar bedriegen de voortekenen ons niet dan zal, opnieuw met een beroep op de economische en politieke omstandigheden, in feite een andere richting worden ingeslagen. Misschien slaagt de overheid er bij uitzonderlijk groot toeval wel eens ooit in een mooiere investering te doen dan het bedrijf zou hebben gedaan. Maar het is

niet redelijk omwille van zo'n kleine kans een heel principe aangaande de kwaliteit van een economisch stelsel, de individuele ontplooiingskansen en de eigen taak te loochenen.

Op het vlak van het inkomensbeleid zijn van de ene kant hier en daar positieve geluiden te horen. Er wordt gepleit voor een meer decentrale loonvorming. Maar van de andere kant dreigt een bemoeienis van de overheid met de primaire inkomensvorming bij wet geregeld te worden. Een dergelijke bemoeienis hoort consequent doorgedacht in de CDA-visie niet thuis. Je kunt niet de band tussen ruil en prijs willen herstellen, verantwoordelijkheid leggen op micro-niveaus volgens het subsidiariteitsbeginsel en tegelijkertijd de overheid tussen de ruil en de prijs situeren. Om de CDA-gedachte recht te doen zou vastgesteld moeten worden dat de overheid zeker geen taak heeft ten aanzien van de primaire inkomensvorming. (Ook de sociale verzekeringsstelsels kunnen zeer goed op de lagere niveaus worden georganiseerd in afwijking van de huidige fiscaliserings-trend.)

De recessie werkt als een katalysator voor de tendens tot meer overheidsingrijpen en tot politisering van de economie. De betrokken maatregelen worden weliswaar vaak afgeschilderd als tijdelijk maar dat was mijn oudoom ook, al werd hij bijna honderd. In de werkelijkheid wordt het bestaande stelsel bevestigd en verder uitgebouwd. Van een keuze voor een eigen stelsel is, ondanks 'Gespreide Verantwoordelijkheid' geen sprake. Het korte termijn-ontwijken van de keus impliceert echter dat de keus door anderen en voor langere termijnen wordt gemaakt. Het onbegrijpelijke hierbij is dat iedereen zien kan, hoe volledig het op de politieke democratie stoelende systeem met het garanderende en regulerende vadertje staat heeft gefaald.

Het gemakkelijkst zou het zijn, mijn hier geuite kritiek af te doen met dooddoeners als 'blind vertrouwen in oude liberale oplossingen'. Alsof ik zou pleiten voor een terugkeer van 19e-eeuwse verhoudingen, bijvoorbeeld tussen werkgevers en werknemers, wanneer ik voor méér decentrale loongesprekken opteer. Want niets is minder waar. De 19e eeuw ligt ver achter ons. De huidige welvaart biedt ook wat het dragen van risico en verantwoordelijkheid betreft heel wat meer mogelijkheden. Het trouwe stokpaardje van de tegenstellingen tussen werkgevers en werknemers is echt volledig aftands, zeker op iets langere termijn genomen. En over de iets langere termijn gaat het nu eenmaal in discussies over de economische orde, waar ook 'Gespreide Verantwoordelijkheid' zich in mengde. Decentrale loononderhandelingen vergroten de mogelijkheden gezamenlijk de feitelijke economische ruimte in te schatten en vergroten de kans gezamenlijk als werkgever en werknemer voor de genomen besluiten verantwoordelijkheid te dragen. Vervolgens mag er geen misverstand over bestaan dat in het herstellen van de band tussen ruil en prijs, dus bij het inschatten van de economische mogelijkheden, de marktsignalen centraal zullen moeten staan. Over de plaats van het marktmechanisme is 'Gespreide Verantwoordelijkheid' dan wel vaag, maar voor de in dat programma verwoorde idealen is er buiten de markt om domweg géén alternatief. Maar, het zij herhaald, herstel van markteconomie is voor mij echt niet hetzelfde als herstel van het 19e-eeuwse liberale kapitalisme. Ook ondernemen in collegiaal overleg tussen de partners, of om nog iets anders te noemen, arbeiderszelfbestuur kan niet functioneren zonder een goed marktmechanisme zolang men het principe van de decentralisatie, zeker als dat stoelt op het subsidiariteitsbeginsel,

overeind wenst te houden. Kijkend naar het feitelijke stelsel wordt dan steeds duidelijker dat met het wegdrukken van de markt van de verwezenlijking van de bedoelde beginselen steeds minder terecht komt.

Economische modellen en economische politiek

Uit het voorgaande komt het bekende adagium over de praktijk en de leer naar voren. Nog weinig is gezegd over de vraag of in deze dan toch de sterkere praktijk geen gelijk heeft. In de realiteit wordt immers gevaren op de uitkomsten van allerlei economische modelschattingen. Aan de hand van zulke constructies zou nagegaan kunnen worden wat de beste weg is om een gesteld doel te bereiken, een acuut probleem te overwinnen. Dan wordt de economische politiek heel pragmatisch opgehangen aan de wetenschappelijke analyse. Er nog een eigen maatschappijvisie op na houden is onder zulke omstandigheden, consequent doorgedacht, een overbodige luxe geworden. Een dergelijk standpunt is niet vol te houden. Eerst en vooral niet omdat er geen objectief criterium voor de beste weg is. Er is geen meetlat voor bijvoorbeeld het nut van overheidsdiensten, voor de oplossing van het vraagstuk of meer politie ons gelukkiger zal maken dan een groter aanbod van meubelen. Ook in minder hoger sferen dan het geluk is er geen eenduidig beste oplossing. Voor de volledige werkgelegenheid zijn vele mogelijkheden te bedenken. Vervolgens zijn er meerdere soorten economische modellen. Zij baseren zich op verschillende theorieën en resulteren voorts uit de vele manieren waarop de bouwer een compromis moet sluiten tussen zijn theoretische wensen en de grove beperkingen die het schaarse en relatief onbetrouwbare cijfermateriaal hem oplegt. Er valt tussen al die noodzakelijkerwijs verschillende modellen misschien

nog wel een onderscheid in goede en minder goede te maken. Maar ook dan blijft het uitkijken. Het model dat dit jaar goed was, kan er volgend jaar hopeloos naast zitten omdat de werkelijkheid inmiddels is veranderd. Zulke cruciale wijzigingen zijn alleen achteraf vast te stellen. Beleidsaanbevelingen op basis van modelsimulaties kunnen daarom alleen worden overgenomen als het om wel heel duidelijke zaken gaat, waar niemand ook gezien de theoretische onderbouwing nog omheen kan. Zoals bekend bestaat er zelfs over de loonmatiging geen eenstemmigheid.

Modellen zijn zeer meegaande dingen. Geduldig accepteren ze een forse bestedings-, export-, investerings- of loonimpuls om ons alsdan de gevolgen ervan voor te rekenen. Op de vraag hoe zulke impulsen in de werkelijkheid georganiseerd moeten worden geven ze helaas geen antwoord.

Wat modellen per definitie niet kunnen is rekening houden met onvoorzienbare gebeurtenissen. Zeker deze schokken zullen in eerste instantie door het economisch stelsel zelf moeten worden opgevangen. Dit moet dan geschieden op al de decentrale niveaus waar de klappen aankomen. Alleen al om deze reden kan een goed functionerend systeem niet worden gemist.

Samenvattend kan de economische politiek, ook geruggesteund door wetenschap en modellen, de coördinerende incasserende en regulerende werking van een goed economisch systeem niet overnemen. De gang van zaken met Bestek '81 bevestigt deze stelling voor de zoveelste keer. Door onvoorzienbare gebeurtenissen (olieprijzen, wereldhandel, rente, arbeidsproductiviteitsontwikkeling) en door afwijkende visies en diagnoses van partijen kwam van de uitvoering van dit plan weinig terecht. De desbetreffende gebeurtenissen benadrukten de economische politieke onmacht van de overheid,

temeer waar deze bovendien de hulp van een goed functionerend economisch stelsel moet ontberen.

Tenslotte nog dit. Een model is gebouwd op een verzameling relaties tussen grootheden, anders gezegd op een economisch stelsel. In het beste geval geeft zo'n model een redelijk getrouwe weergave van de werkelijkheid, dus van het feitelijke systeem. Als het feitelijke stelsel is ontwaard in chaos, wat moeten we dan van de modelmatige afspiegeling ervan verwachten? Toch allesbehalve de juiste weg om uit de chaos te geraken? Wel kunnen we door relaties te veranderen, door verdere analyses dus, achterhalen waar de pijn precies in zit: in de starre loonvorming bijvoorbeeld, in de afwenteling of de arbeidsmarkt in ruimer verband. Goede modellen in de zin van werkelijkheidsgetrouwe modellen zijn aldus beschouwd eerder bruikbaar om karakteristieken van en gebreken in het feitelijke stelsel op het spoor te komen. Het model houdt ons dan de spiegel voor hoe het is en hoe het zijn kon. Persoonlijk zie ik in die functie van modellen meer dan in hun gevreesde of verhoopte steun aan nóg meer naar zich toetrekende overheden.

Slot: het falende CDA

Een periode van vier jaar gezamenlijk regeren van VVD en CDA ligt achter ons. De balans van hun ondernemen is negatief. Niet zozeer omdat de werkloosheid toenam en het probleem van de staatsfinanciën niet dichter tot een oplossing werd gebracht. Voor deze zaken worden terecht onvoorzienbare binnen- en buitenlandse gebeurtenissen ter verklaring en excusering aangevoerd. Door dat te doen bevestigt men echter expliciet de onmogelijkheid om met behulp van ingrijpen en sturen door de overheid de economische problematiek op te lossen. Zeker in woelige tijden zullen er altijd onvoorzienbare gebeurtenissen zijn waarop

de overheid, nog eens extra vertraagd door parlementaire democratische procedures, alleen maar te laat kan reageren. Behalve de overheid was het stelsel voor de rest kennelijk evenmin in staat om de bedoelde onvoorziene schokken op te vangen. Zo stond de overheid er in al haar machteloosheid nog praktisch alleen voor ook in de bestrijding van de werkloosheid en de andere euvels. Nogmaals, om deze reden is de balans niet negatief. De balans is negatief omdat, ondanks dit feitelijk constateren van een tekortschietend, verstarde systeem met een machteloze overheid, niets is ondernomen om de zaak alsdan bij de kern aan te pakken, namelijk bij het falende systeem zelf. Mocht althans een enkele afzonderlijke minister proberen het met dat stelsel tenminste niet erger te maken dan stond hij daarin praktisch alleen. Voor het overige heeft men door regulering en wetgeving én door het gevoerde economische beleid dat gewraakte stelsel juist verder geïnstitutionaliseerd.

Een dergelijke houding valt te billijken, als het niet anders had gekund bij gebrek aan een goed alternatief. Maar dat alternatief is er wel. Het werd wat het CDA betreft opnieuw, zij het niet steeds even duidelijk en consequent, verwoord in 'Gespreide Verantwoordelijkheid'. Aan dat alternatief is slechts lippendienst bewezen, ter verwezenlijking ervan zijn hooguit kleine stapjes gezet (omdat politiek voorzichtig moet zeker) naast grote stappen in de tegenovergestelde richting (omdat politiek onvoorzichtig moet zeker).

Het CDA lijkt ontheemd. Het raakt los van haar grondgedachten omtrent de kwaliteit van de economische orde, en, in dat kader, van het subsidiariteitsbeginsel. Er prijkt een kloof tussen woord en daad. Zo iets moet op de duur gaan opbreken. Voorzitter Bukman maakte op de verkiezingsavond een opmerking over D'66 als parkeerbaan. Hij zou beter be-

kommernis tonen met het CDA als doodlopend spoor. De economische politiek die de partij voert wordt kennelijk bedacht en aangedragen door anderen. Met als grote symbool daarvan nú het programma van 10 punten voor herstel, als grootste gemene deler ontleend aan de plannen van anderen!

Vóór mij ligt de discussie tussen de heren Albeda, Andriessen, Lubbers, Schouten en Van Zuthem (in Christen Democratische Verkenningen 0/81). De redactie vroeg mij daarop te reageren. Gelukkig waarschuwt de niet-politicus Van Melsen in dezelfde aflevering voor het gevaar van een puur programmatisch CDA. Gelukkig wijzen de niet-politici Schouten en in mindere mate Van Zuthem in de bedoelde discussie op de grote problematiek van de economische orde als logische achtergrond voor de economische politiek, als onmisbaar integreerend bestanddeel in elke maatschappij én als het grote economische knelpunt van het moment. Wat de politici evenwel in dit gesprek te berde weten te brengen rond ons falende huidige systeem en de alternatieven, is ronduit teleurstellend en zou je de appetijt doen bederven. Ze ontwijken met uitzondering misschien van Andriessen het probleem, kruipen onmiddellijk in hun bekende schulp van het schijnbaar haalbare en debiteren overigens de plichtmatige opmerkingen met betrekking tot matiging, inkomensbeleid, investeringspolitiek en deeltijdbanen. Ruiterlijk het failliet van het huidige stelsel zonder arbeidsmarkt toegeven is er niet bij. Laat staan het open en met elan en creativiteit (en welke fraaie woorden verder) ingaan op de betekenis van in eigen kring naar voren gebrachte alternatieven. Een opstelling, geheel in lijn met wat de laatste jaren in dit opzicht vertoond is.